

Orkun Karagöz

<https://orcid.org/0009-0001-0675-0924>

Master's student, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department of History, Türkiye.

orkun2651@gmail.com

Haşim Erdoğan

<https://orcid.org/0000-0003-0557-4866>

Assoc. Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department of History, Türkiye,

hasimerdogan@nevsehir.edu.tr

Atıf Künyesi | CitationInfo

Karagöz, O. & Erdoğan, H. (2025).Cumhuriyet Döneminde Kayseri’de İmar Faaliyetleri (1923–1960). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (6/Ek), 1060-1078.

Cumhuriyet Döneminde Kayseri’de İmar Faaliyetleri (1923–1960)

Öz

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında Kayseri’de meydana gelen fiziksel ve mekânsal dönüşümler, kentin tarihsel dokusu ile modernleşme sürecinin birlikte şekillenmesine neden olmuştur. Savunma işlevini büyük ölçüde yitiren surlar, kentsel mekânın yeniden düzenlenmesine zemin hazırlarken, ticaret alanlarının kent içindeki konumu da değişim göstermiştir. Sur dışındaki çarşılar varlıklarını sürdürmüş, buna karşın kentin bazı geleneksel yapısal özellikleri korunmuştur. Osmanlı Devleti’nden “Sultani” olarak devralınan Kayseri Lisesi binasının yeni yapılarla çevrelenmesi ve Kayseri Tren Garı’nın inşa edilmesi, kentte ticaret ve sanayinin gelişiminde önemli rol oynamış; yeni iş alanlarının ve yatırımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sümerbank tarafından kurulan Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye’nin ilk modern tekstil fabrikalarından biri olarak Kayseri ekonomisini canlandırmış ve kente önemli bir gelir kaynağı kazandırmıştır. Kayseri Milletvekili Nuh Naci Yazgan’ın katkılarıyla inşa edilen Verem Hastanesi ise Anadolu’daki ilk verem hastanelerinden biri olarak sağlık hizmetlerinin gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Halkevleri aracılığıyla yürütülen eğitim ve kültür faaliyetleri, toplumsal ve millî bilincin güçlenmesine destek olmuştur. Bu çalışmada ele alınan gelişmelerin büyük bölümü, 1925–1952 yılları arasında yayımlanan Kayseri İl Gazetesi’nin taranmasıyla tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, imar faaliyetleri, Kayseri Tren Garı, Kayseri Bez Fabrikası, Kayseri Verem Hastanesi, Halkevleri

Urban Development Activities in Kayseri during the Republican Period (1923–1960)

Abstract

The physical and spatial transformations that took place in Kayseri following the proclamation of the Republic led to the simultaneous shaping of the city’s historical fabric and the process of

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, and shared in any medium for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given; however, the original content may not be altered, transformed, or used to create derivative works. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s) of the article; the journal’s editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse, translation, or republication of the article must be directed to the journal’s editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

modernization. The city walls, which had largely lost their defensive function, paved the way for the reorganization of the urban space, while the location of commercial areas within the city also underwent change. The bazaars located outside the walls continued to exist; however, certain traditional structural characteristics of the city were preserved. The enclosure of the Kayseri High School building—taken over from the Ottoman Empire as a “Sultani”—by new constructions, along with the construction of the Kayseri Railway Station, played a significant role in the development of trade and industry in the city, enabling the emergence of new employment areas and investments. Established by Sümerbank, the Kayseri Textile Factory revitalized the local economy as one of Turkey’s first modern textile factories and provided the city with a substantial source of income. The Tuberculosis Hospital, constructed with the contributions of Kayseri Member of Parliament Nuh Naci Yazgan, contributed to the development of healthcare services as one of the first tuberculosis hospitals in Anatolia. Educational and cultural activities carried out through the People’s Houses supported the strengthening of social and national consciousness. The majority of the developments examined in this study were identified through a survey of the Kayseri Provincial Newspaper, published between 1925 and 1952.

Keywords: Kayseri, urban development activities, Kayseri Railway Station, Kayseri Textile Factory, Kayseri Tuberculosis Hospital, People’s Houses

Giriş

Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne bir kent mirasıyla ulaşan Kayseri’de imar planlaması XIX. yüzyılın sonlarında başlamış, XX. yüzyılın ortalarında ise ilk kapsamlı kent planı hazırlanmıştır. Kayseri’de belediyenin öncülüğünde yürütülen imar faaliyetlerinde planlı çalışmanın ilk adımı, 1882 yılında mühendis Jean S. Euthychides tarafından hazırlanan harita ile atılmıştır. Bu çalışmayı, yaklaşık kırk yıl sonra Rıfat Çalıkoglu’nun (Rıfat Çalika) belediye başkanlığı döneminde mühendis Süreyya Bey tarafından hazırlanan 1/500 ve 1/1000 ölçekli iki harita izlemiştir. Daha sonra mühendis Avni Par tarafından, günümüzdeki şehir planının temelini oluşturan 1/500 ölçekli bir harita hazırlanmıştır. Ancak söz konusu haritalar, yalnızca yapıldıkları dönemin mevcut durumunu tespit etmekle sınırlı kalmış, kentin geleceğine yönelik yönlendirici bir planlama anlayışı ortaya koyamamıştır (Kayseri İl Gazetesi, 29 Ekim 1946).

Modern Kayseri’nin mimarlarından biri olarak kabul edilen Vali Ahmet Muammer Bey’in, 1911–1922 yılları arasında Kayseri mutasarrıfı olarak görev yaptığı dönemde, kentin fiziki dokusunu ve sağlık koşullarını iyileştirmeye yönelik kapsamlı bir dönüşüm süreci başlatılmıştır. Günümüzde Gültepe Parkı olarak bilinen alanın düzenlenmesi, Talas yolu boyunca gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmaları, şehir içindeki mezarlıkların kaldırılması ve Talas yolu üzerindeki deri işleme tesislerinin kent merkezinden uzaklaştırılmasıyla, kısa sürede Kayseri’nin modernleşme sürecinde önemli adımlar atılmıştır (Altuncuoğlu, 2009). Osmanlı Devleti sonrasında “Sultani” adının liseye dönüştürülmesiyle Kayseri Sultanisi, Kayseri Lisesi adını almıştır (Yücel, 1994). Sakarya Meydan Muharebesi sürecinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Ankara’dan daha güvenli bir şehre taşınması gündeme gelmiş, bu bağlamda Kayseri potansiyel bir merkez olarak değerlendirilmiştir (Erdoğan, 2021). Özellikle Kayseri Lisesi binası, Meclis için uygun bir mekân olarak düşünülmüştür (Erdoğan, 2023). 1935–1936

eğitim-öğretim yılında Kız Ortaokulu ile birleştirilen Kayseri Lisesi, 1959 yılından itibaren bünyesinde Akşam Lisesi'ni de barındırmaya başlamış; zamanla okulun bina sayısı artmış ve 1956–1957 döneminde tarihî lise binasına laboratuvar yapıları eklenmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, t.y.).

Kayseri’de Meşrutiyet döneminde başlayan imar faaliyetleri, belirli bir program ve plana dayanmadan gelişmiş, ardından I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla kesintiye uğramıştır. Savaş yıllarında inşa edilen kamu yapıları, sistemli bir planlamadan ziyade dönemin idarecilerinin ve belediye yöneticilerinin bireysel yaklaşımlarına göre şekillenmiştir. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte siyasi ve toplumsal dönüşümlerin etkisiyle kamuoyunda, kara ve demiryolu altyapısının geliştirilmesi, kamu binalarının inşası ve sanayi tesislerinin kurulması yönünde güçlü talepler ortaya çıkmıştır. Bu talepler arasında Ereğli–Kayseri demiryolu hattının hayata geçirilmesi önemli bir yer tutmuştur. Osmanlı Devleti’nin son döneminde bu yöndeki çabalara rağmen somut bir gelişme sağlanamamış; demiryolu hattı, Cumhuriyet’in ilanından yedi yıl sonra Kayseri’ye ulaşarak kenti Ankara’ya bağlamıştır. Demiryolunun Kayseri’ye gelmesiyle birlikte kentin imar faaliyetleri ve iktisadi kalkınma süreci hız kazanmış; el tezgâhları ve dokumacılığın hâkim olduğu geleneksel üretim yapısının yanında yeni bir ekonomik ve toplumsal yapı ortaya çıkmıştır (Kayseri İl Gazetesi, 17 Ekim 1946). Bu süreç, imar faaliyetlerinin Kayseri’nin yalnızca maddi gelişimine değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yaşamına da derin etkilerde bulunmasına zemin hazırlamıştır.

Kayseri Vilayetinın İdari Durumu ve İmara Yönelik Faaliyetler

Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde, idari yapıyı düzenlemeye yönelik önemli adımlardan biri 1913 yılında yürürlüğe giren İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu olmuştur. Bu düzenleme ile ülke idari açıdan vilayetlere, vilayetler livalara, livalar kazalara ve kazalar da nahiyelere ayrılmıştır (İdare-i Vilâyet Kanunu, 1871). Söz konusu idari yapı, Millî Mücadele döneminde de büyük ölçüde devam etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 23 Nisan 1920 tarihinde açıldığı süreçte Kayseri, müstakil liva statüsüne yükselerek idari taksimatta yerini almış; 11 Ekim 1920 tarihinde Kayseri gibi müstakil sancaklara vilayet statüsü verilmesi gündeme gelmiştir. 20 Ocak 1921 tarih ve 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile devletin idari taksimatında yeni düzenlemelere gidilmiş; vergi ve yükümlülüklerin kanunlarla yeniden düzenleninceye kadar vilayetler ve belediyeler tarafından geleneksel usullerle toplanmasına devam edilmesi hükme bağlanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1924, md. 25). Bu gelişmelerin ardından Kayseri, 23 Temmuz 1923 tarihinde resmen vilayet statüsüne kavuşmuştur (Sanal, 1998). 1925 yılı itibarıyla Kayseri Vilayeti; Kayseri, Develi, Bünyan ve İncesu olmak üzere dört kazadan oluşmaktaydı. Aynı yıl Sivas Vilayeti’ne bağlı Aziziye

(Pınarbaşı) kazası, 1926'da Kayseri Vilayeti'ne bağlanarak kaza sayısı beşe yükselmiştir. Bu dönemde on beş nahiye teşkil edilmiş; Talas, Muncusun, Efkere (Gesi) ve Erkilet Kayseri kazasına, Tomarza ve Bakırdağ Develi kazasına, Karahisar İncesu kazasına, Akkışla, Sarıoğlan ve Samantı Bünyan kazasına, Viranşehir (Örenşehir), Sarız, Toklar, Pazarviran ve Kaynar ise Aziziye kazasına bağlanmıştır. 1926–1932 yılları arasında Kayseri Vilayeti'nin kaza yapısı büyük ölçüde değişmeden kalmış, 1928 yılında Aziziye'nin adı Pınarbaşı olarak değiştirilmiştir. 1933 yılında Niğde Vilayeti'ne bağlı Ürgüp kazası Kayseri'ye bağlanmış; 1946'da Sarız, 1947'de Yeşilhisar, 1953'te Tomarza kaza statüsü kazanmıştır. 1954 yılında Yahyalı kazasının kurulmasıyla birlikte, aynı yıl Nevşehir'in vilayet olması sonucu Ürgüp Kayseri'den ayrılmıştır. 1957'de Felahiye ve Sarıoğlan'ın kaza statüsüne yükselmesiyle ilçe sayısı artmış; 1987'de Akkışla ve Talas ilçelerinin kurulmasıyla bu sayı 16'ya ulaşmıştır. 1988 yılında Kayseri'de büyükşehir belediyesi kurulmuş, merkez ilçeler olarak Kocasinan ve Melikgazi oluşturulmuş; 1990 yılında Hacılar ve Özvatan'ın ilçe statüsü kazanmasıyla idari yapı günümüze kadar büyük ölçüde korunmuştur (Şaşmaz, 2014). Çok partili dönemin ilk yıllarında Kayseri Sanayi ve Ticaret Odası Umumi Kâtibi olan Nuri Erkanlı'nın, Kayseri İl Gazetesi'nin 29 Ekim 1946 tarihli sayısında yayımlanan yazısında Kayseri'nin bölgesel ticaret ve ekonomi açısından sahip olduğu konum açık biçimde ortaya konulmuştur. Söz konusu yazıda Kayseri'nin, *“Orta Anadolu'nun zirai ürünleri ile sınai istihsalatının deposu haline gelen, bu ürünleri iç ve dış piyasalara kolaylıkla ulaştıran; aynı zamanda kendisi ve çevresi için gerekli ticari eşya ve malzemeyi İstanbul ve Mersin limanlarından temin ederek ticari ve iktisadi sahada mühim işler başaran”* bir şehir olduğu vurgulanmıştır (Kayseri İl Gazetesi, 29 Ekim 1946). Bu ifadeler, Kayseri'nin Cumhuriyet döneminde lojistik ve stratejik açıdan bölgesel bir merkez hâline geldiğini göstermektedir. Kent, bu konumuyla birlikte çevre illerden göç alan, nüfus artış hızı yüksek ve diğer Anadolu şehirleri için çekim merkezi niteliği taşıyan bir yerleşim alanına dönüşmüştür.

1950 yılında Osman Kavuncu'nun belediye başkanı seçilmesiyle birlikte Kayseri'de ekonomi ve imar alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kavuncu'nun ilk icraatlarından biri, kentin içme suyu sorununu çözmek olmuştur. Selçuklu döneminden beri kullanılan ve yetersiz kalan su sistemleri yerine, uzmanlar aracılığıyla Gâvur Harmanları mevkiinde yeni bir su kaynağı tespit edilmiştir (Hâkimiyet Gazetesi, 9 Temmuz 1952). Bu kaynaktan yararlanılarak su depoları inşa edilmiş, kapalı boru hatları döşenerek kentin içme suyu ihtiyacı karşılanmıştır. Daha önce sokak çeşmelerinden akan ve sağlıksız olduğu bilinen suların yerine, Kavuncu'nun girişimleriyle konutlara su bağlanması sağlanmış; böylece kentte yaşam kalitesi önemli ölçüde artırılmıştır (Satoğlu, 1977).

Osman Kavuncu'nun imar faaliyetlerinin önemli bir bölümünü cadde ve yol yapım çalışmaları oluşturmaktadır. Belediye arazilerinin kamulaştırılması ve parsellenmesi sürecinde, “*arazi verilmezse yol yok*” prensibiyle hareket eden Kavuncu, bu yöntemle maliyetsiz kamulaştırma uygulamaları gerçekleştirmiştir (Tekeli & Ortaylı, 1978). 1950–1957 yılları arasında Kayseri Belediye Başkanlığı görevini yürüten Kavuncu, bu dönemde hayata geçirilen imar faaliyetleriyle kentin silüetini köklü biçimde değiştirmiştir. Görev süresi boyunca Kayseri'nin modern bir kent kimliği kazanmasında belirleyici bir rol üstlenmiş; çok sayıda banka ve kurumsal yapının kente kazandırılmasına öncülük etmiştir. Bu kuruluşlar arasında, kentin ekonomik gelişimine önemli katkı sağlayan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da yer almaktadır (Akdeniz, 2023).

1950 sonrası dönemde eski kent merkezinde gerçekleştirilen yoğun yıkımlar sonucunda yeni yollar açılmış, geleneksel kent dokusu hızla ortadan kalkarken yeni yapılar ve iş yerleri inşa edilmiştir. Kentin kuzeyinde Sahabiye ve Fatih mahalleleri oluşmuş; şehrin ana akslarından biri olan Sivas Caddesi boyunca yeni yapı blokları yükselmeye başlamıştır. 1957 yılından itibaren küçük sanayi alanları ve konut bölgelerini kapsayan ek imar planları da uygulamaya konulmuştur. Bu süreçte 1950'li yıllar, imar uygulamalarının ivme kazandığı bir dönem olarak öne çıkmış; İçkale'nin güneyinden Kızılkaya'ya kadar uzanan alan kamulaştırılarak yıkılmıştır (Tekinsoy, 2011).

1960'lı yıllarda Kayseri'nin sanayi gelişiminde özel sektör belirleyici bir konuma ulaşmıştır. 1964 yılı itibarıyla kentteki sanayi tesislerinin %90,2'sinin özel sektöre ait olduğu görülmektedir. Bu dönemde dokuma, metal eşya ve makine imalatı öne çıkan sektörler hâline gelmiş; özellikle metal eşya ve makine alanında faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmeler, geniş ürün çeşitliliğiyle ulusal sanayi içinde yer edinmiştir. Geleneksel olarak pastırma ve sucuk üretimiyle tanınan gıda sektörü ise 1955 yılında faaliyete geçen Şeker Fabrikası'nın etkisiyle daha da gelişmiştir. Böylece kent sanayisinde dokuma, metal eşya–makine ve gıda olmak üzere üç temel sektör belirginleşmiştir. 1970'li yıllardan itibaren Çinkur, Taksan, Atlas, Erbosan, Eryağ, Lüks Kadife, Karsu Tekstil ve Kayseri Tekstil gibi büyük ölçekli sanayi kuruluşları da üretim yapısına dâhil olmuştur (Kayseri Valiliği, 1998).

Kayseri'nin sanayileşme sürecinde önemli bir dönüm noktası oluşturan I. Organize Sanayi Bölgesi, 1976 yılında 6177 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve 1981 yılında faaliyete geçmiştir. Bu gelişme ile birlikte kentteki sanayi faaliyetleri daha planlı ve düzenli bir yapıya kavuşmuş; daha önce kentin farklı bölgelerine dağılmış olan sanayi tesisleri Organize Sanayi Bölgesi bünyesinde toplanmıştır. Bu durum, yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkmasına ve kentte önemli bir iş gücü potansiyelinin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Subaşı,

1998).1988 yılında büyükşehir statüsü kazanan ve günümüzde bir milyonu aşan nüfusuyla Türkiye'nin önemli ticaret merkezlerinden biri hâline gelen Kayseri'nin siyasal ve toplumsal hafızası, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Kayseri İl Gazetesi aracılığıyla canlı tutulmaya çalışılmıştır. 1925 yılında İl Gazetesi adıyla yayın hayatına başlayan gazete, vilayetin resmî yayın organı olarak kamu kurumlarının faaliyetlerini, belediye çalışmalarını, Halkevleri etkinliklerini, asayiş olaylarını ve önemli iç ve dış gelişmeleri halka duyurmuştur. Bunun yanı sıra resmî ilanlar ile özel sektöre ait ticari ilanlara da geniş ölçüde yer vermiştir. İncelenen dönemde Kayseri'de gerçekleştirilen imar faaliyetlerine ilişkin gelişmeler, ayrıntılı biçimde Kayseri İl Gazetesi aracılığıyla kamuoyuna aktarılmıştır.

Tren Garı

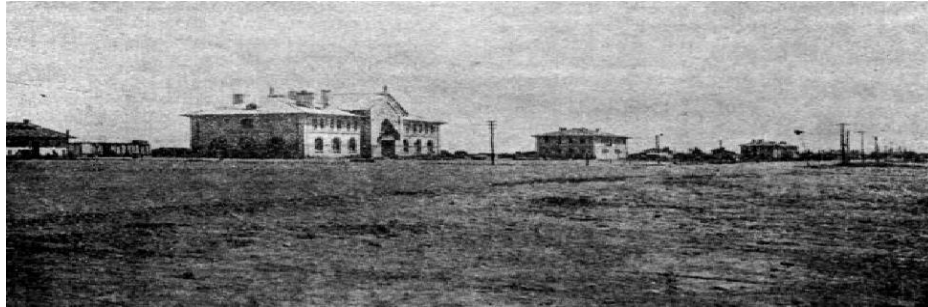
Kentlerin gelişiminde ve kentsel mekânların mimari biçimlenişinde tarihsel olaylar, teknik buluşlar ile sosyal ve ekonomik gelişmeler belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle demiryollarının ortaya çıkışı, dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturmuş; ülkeler arası iletişimi ve ulaşımı kolaylaştırarak kentsel alanlar ve mimari üzerinde derin etkiler yaratmıştır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren demiryollarının hızla yayılması, yeni kentsel mekânların oluşmasını ve istasyon yapıları gibi özgün mimari tipolojilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine devralınan en önemli altyapı miraslarından biri demiryollarıdır. Cumhuriyet döneminde demiryolu projeleri yalnızca bir ulaşım yatırımı olarak değil, aynı zamanda yeni rejimin kalkınma ve modernleşme vizyonunu simgeleyen siyasal bir program olarak ele alınmıştır. Bu projeler, Anadolu'daki şehir ve kasabalara ekonomik ve toplumsal canlılık kazandırırken, rejimin sembol yapılarıyla birlikte ülke genelinde yeni bir mekânsal düzenin oluşmasına katkı sağlamıştır (Batur, 1998). Bu bağlamda istasyonlar, yalnızca ulaşım noktaları değil, aynı zamanda kentleri ulusal sisteme bağlayan temel mekânsal unsurlar olarak önem kazanmıştır (Tanyeli, 1998).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde demiryolu inşası, Mustafa Kemal Atatürk'ün kalkınma politikalarında merkezi bir yer tutmuştur. Atatürk'ün 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada demiryoluna verdiği önem açık biçimde görülmektedir. Bu konuşmada, *“Demiryolu ve yol ihtiyacı memleketin bilcümle ihtiyacının o kadar başında kendisini hissettirmektedir ki, hiçbir hayal ve nazariye peşinde aldanmaksızın memleketin menabii ve evladı ile işe devam etmek katiyen elzemdir. Medeniyetin bugünkü vesaitini, hatta bugünkü fikriyatını demiryol haricinde intişar ettirebilmek müteassirdir. Demiryolu refah ve ümran tevhit eder.”* ifadeleriyle demiryolu altyapısının kalkınmadaki belirleyici rolü vurgulanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2011). Türkiye, 1930–1940 yılları

arasında sanayi atılımlarını sürdürürken demiryolu ağını da eş zamanlı olarak genişletmiştir. 1930’lu yıllar, Cumhuriyet’in kalkınma hamlesinin temellerinin atıldığı ve modernleşmenin hız kazandığı bir dönem olmuştur. Bu süreçte hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı (1932) ile İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı (1936), ağır sanayiye dayalı bir kalkınma modelini benimsemiş; demir-çelik, kömür ve makine sanayileri öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Osmanlı döneminde daha çok liman kentlerini Avrupa’ya bağlamaya yönelik olan demiryolu ağı, Cumhuriyet döneminde ülke içi bütünleşmeyi sağlayacak biçimde yeniden kurgulanmıştır. Bu hatlar, tarımsal ürünlerin ve madenlerin taşınmasının yanı sıra iç bölgelerin ekonomik entegrasyonunda da etkili olmuştur (Ersel, Oktay & Tunçay, 2005). Cumhuriyet’in ilanından sonra demiryolu politikasında köklü bir değişim yaşanmış; yeni yönetim, demiryolu ağını ülkenin tüm bölgelerine yayarak kalkınmayı hızlandırmayı ve millî birliği güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda yatırımlar, Doğu Anadolu, İç Anadolu’nun doğusu ve Karadeniz bölgelerine yönlendirilmiştir. Cumhuriyet’in ilk demiryolu hattı olan Ankara–Kayseri hattı, bu vizyonun somut bir ürünü olarak 380 kilometre uzunluğunda inşa edilmiş ve 1927 yılında tamamlanmıştır (Atmaca, 2009). Bu hattı Kayseri–Sivas (1930), Irmak–Çankırı (1931), Sivas–Samsun (1932), Kütahya–Balıkesir (1932) ve Kayseri–Ulukışla (1933) hatları izlemiştir; böylece Kayseri, demiryolu ağı içerisinde önemli bir kavşak noktası hâline gelmiştir (Yücel, 1960).

Fotoğraf 1: Kayseri Garı (10 Yılda Türkiye Nafıası, 1933).

Kayseri’nin imar faaliyetleri kapsamında Ahmet Hilmi Kalaç’ın Kayseri İl Gazetesi’nde yayımlanan *Kayseri’nin Bayındırlık Hamleleri* başlıklı yazısı, tren garının Cumhuriyet sonrasında kentin gelişimindeki belirleyici rolünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Kalaç, söz konusu yazısında Kayseri’de imar ve iktisadi kalkınma hareketlerinin demiryolunun kente ulaşmasından sonra hız kazandığını vurgulamaktadır. Yazıda, “*Kayseri’nin imarı iktisadi kalkınma hareketleri trenin gelmesinden sonra hızlanmaktadır. Bu vakte kadar geliş güzel yapılan işlerin planlaşma yoluna girmiş olduğunu görüyoruz. Demiryolunun gelmesi, kombinaların Kayseri’de bulunmasına başlıca amil olmuştur. Öteden beri el tezgâhları ve dokumacılığı mevcut olan memleket, fabrikalara işçi vermekte zorluğa uğramamıştır. Memleketin bir tarafında yeni bir hayat başlamıştır. Modern memur evleri, işçi apartmanları,*

sineması, kantini ve spor alanları ile şehrin kuzeyinde kurulan bu yeni alan, Kayseri'nin maddi varlığına yaptığı katkının yanı sıra manevi ve içtimai hayatına da etki etmektedir.” ifadelerine yer verilmiştir (Kayseri İl Gazetesi, 17 Ekim 1946). Bu değerlendirme, tren garının ve demiryolu bağlantısının, Cumhuriyet döneminde Kayseri'nin mekânsal, ekonomik ve toplumsal dönüşümünde temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Sümer Bez Fabrikası

1929 yılında başlayan ve dünya ekonomisini derinden sarsan Büyük Buhran, Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz kuruluş sürecinde olduğu bir dönemde yaşanmış ve ülkede ciddi bir ekonomik kriz ortamı yaratmıştır. Bu süreçte Cumhuriyet'in ekonomi yönetimi, krizin etkilerini en aza indirmek ve kalkınmayı hızlandırmak amacıyla devletin ekonomide daha etkin rol üstlenmesini öngören politikalar geliştirmiştir. Dönemin İktisat Vekili Celâl Bayar'ın Başbakan İsmet İnönü'ye sunduğu raporda, ekonomik canlanmanın sağlanabilmesi için devlet öncülüğünde sanayileşme hamlesinin başlatılması gerektiği vurgulanmıştır (Sümer, 1970). Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın (1934) şekillendirdiği kalkınma hamlesinin öncü yatırımlarından biri olan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, modern Türkiye'nin sanayileşme sürecindeki ilk büyük adımlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Tamamen yerli pamuk işlenmesini hedefleyen fabrika, betonarme ve yığma karma inşaat tekniğiyle Sovyetler Birliği'nde tasarlanmış ve 8,5 milyon liralık Sovyet kredisiyle inşa edilmiştir. Türk-Sovyet dostluğunun simgelerinden biri hâline gelen fabrikanın temeli, 20 Mayıs 1934 tarihinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından atılmıştır (Semiz & Toplu, 2019). Fabrikanın inşasına ilişkin olarak, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasını taşıyan ve Sovyetler Birliği'ne gönderilen heyete ek döviz tahsisini içeren kararnameyle, sürecin devlet eliyle yakından takip edildiği görülmektedir. Kararnamede, “*Sümerbank'ın Kayseri'de kurulacak mensucat fabrikası muamelatını tanzim için Rusya'ya gönderdiği heyete ihtiyaç listesine göre verilmiş olan altı bin liralık dövizin yetişmediği anlaşıldığından, dört bin liralık ek döviz müsaadesi verilmesi Maliye Vekilliğinin 23/8/1934 tarihli onayıyla kabul olunmuştur*” ifadelerine yer verilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, 47-58-19, 27.08.1934). SSCB'den gelen uzmanların rehberliğinde inşa edilen fabrika, kısa sayılabilecek 16,5 aylık bir sürede tamamlanmış ve 16 Eylül 1935 tarihinde Ekonomi Bakanı Celâl Bayar ile Sovyet heyetinin katılımıyla faaliyete geçirilmiştir. Açılışında 2.500 erkek işçi, 400 kadın işçi ve 155 memur olmak üzere toplamda yaklaşık 3.000 kişiye istihdam sağlayan fabrika, ilk faaliyet yılında 7.600 ton pamuk işleyerek 23.628 kirmen ile 5.750 ton iplik ve 1.028 dokuma tezgâhı ile 18.364 metre kumaş üretmiştir (Apak, Aydinelli & Akın, 1952; Sümerbank, 1942). Fabrika bünyesinde işletme birimleri, müdüriyet binası, tamirhane, elektrik santrali,

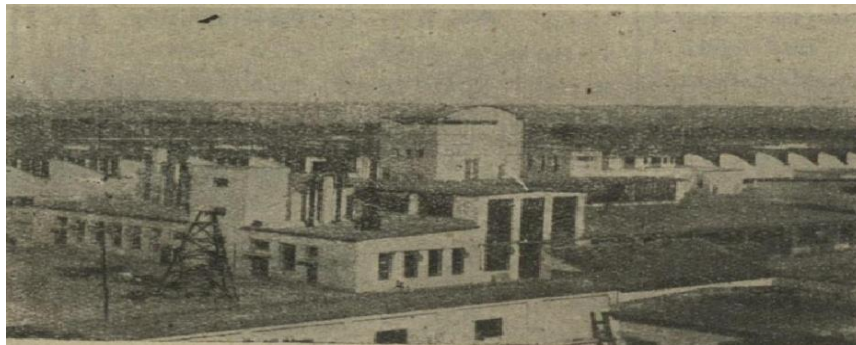
depolar ve çeşitli sosyal tesisler yer almıştır (Avni & Güler, 1937). Bu yönüyle Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, yalnızca bir üretim tesisi değil; aynı zamanda modern Türkiye'nin kalkınma ideolojisini ve millî ekonomi anlayışını somutlaştıran bir merkez hâline gelmiştir. Kuruluşundan itibaren istihdam sağlayan, yerli üretimi teşvik eden ve sanayileşme sürecine öncülük eden fabrika, günümüzde de eğitim ve kültürel işlevleriyle Kayseri'nin toplumsal yaşamına katkı sunmayı sürdürmektedir.

Kayseri Bez Fabrikası, devlet eliyle kurulan ilk sanayi tesislerinden biri olması bakımından Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayileşme hamlesinin öncü örneklerinden biridir. Yerli üretimi artırmak, ithalata bağımlılığı azaltmak ve millî ekonomiyi güçlendirmek amacıyla kurulan fabrika, ekonomik işlevinin yanı sıra önemli bir toplumsal dönüşümün de taşıyıcısı olmuştur. Farklı bölgelerden gelen işçilerin bir arada çalıştığı bu mekân, ulusal birlik ve beraberlik anlayışının pekişmesine katkı sağlamış; Cumhuriyet'in modern, laik ve üretime dayalı toplum idealini yansıtan sembolik bir yapı hâline gelmiştir. Bu yönleriyle Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma ve modernleşme çabalarını açık biçimde yansıtan önemli bir örnek teşkil etmektedir (Semiz & Toplu, 2019).

Fotoğraf 2: İktisat Vekili Celal Bayar'ın Kayseri Bez Fabrikasını açış konuşmasını yaparken 16 Eylül 1935 (Atatürk Ansiklopedisi, 2024).

Fotoğraf 3: Kayseri Sümer Bez Fabrikası (Kayseri İl Gazetesi, 29 Ekim 1946, s. 4).

Kayseri İl Gazetesi'nin 18 Eylül 1947 günü Yazar Salih Üzel' in Sümerbank "Kayseri Bez Fabrikasının Ekonomik Sahada Oynadığı Rol" başlıklı; "Fabrika Sümerbank'ın ne suretle çalıştığını ve ne hızla yoktan var edecek eserler meydana getirmeye muktedir olduğunu ispat eden en muazzam eserlerindendir. Bugün fabrikanın işlemeye başlamasının üzerinden on iki yıl

geçti. Fabrikada usta olarak çalışan amelenin o gün beşikte olan yavrusu, bugün fabrikada işçidir, bugün fabrikada işçilik eden amellerden bilmem ki kaç kişinin babası veyahut dayısı, fabrikanın temelinde, tesisinde çalışmıştır. Sümerbank, babadan evlada değil, nesillerden nesillere bırakılacak şaheser bir müessese meydana getirmiştir.

Fabrikanın yurt öncesinde yaptığı hizmetlere gelince: üç ekip üzerine çalışan ve kuruluşundan beri her sene yeni yeni haberler yapmak suretiyle daima inkişaf ederek bugün azami kapasitesine yetişen fabrikanın ekonomik sahada yaptığı hizmet sayılamayacak derecede çoktur ve sayılamayacak derecede mühimdir.” (Kayseri İl Gazetesi, 18 Eylül 1947) makalesiyle Sümerbank Bez Fabrikası’nın Türkiye Cumhuriyeti’ nin imar faaliyetleri arasında önemli bir yer tutmuş olması ve bu fabrika, sadece ülkenin sanayileşmesine ve kalkınmasına katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda dönemin basınında da geniş yankı uyandırmıştır. Bu durum fabrikaya verilen önemi ve ülkenin hizmetine sunulan önemli bir hizmeti açıkça göstermektedir.

Verem Hastanesi

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, uzun süren savaşlar ve Millî Mücadele döneminde yaşanan işgallerin yol açtığı ağır yıkımın ardından siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu koşullar, özellikle sağlık alanında önemli eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında, cephede verilen mücadelenin yanı sıra ülke içinde de halk sağlığını tehdit eden ciddi sorunlarla mücadele edilmiştir. Bu sorunların başında, tüberküloz olarak da bilinen verem hastalığı gelmektedir (Kasapoğlu, 2016). Verem, Türkiye’nin hem Cumhuriyet öncesinde hem de sonrasında karşılaştığı en önemli sağlık problemlerinden biri olmuştur. Hastalıkla mücadelede atılan ilk somut adım, 1923 yılında İstanbul Özel İdaresi tarafından Verem Savaş Dispanseri’nin açılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu dispanser, veremle mücadelede önemli bir merkez olarak hizmet vermiştir. 1924 yılı ise Sağlık Bakanlığı’nın Heybeliada’da 50 yatak kapasiteli ilk Verem Sanatoryumu’nu faaliyete geçirmesiyle önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sanatoryum, verem hastalarına özel tedavi koşulları sunarken, aynı dönemde çeşitli hastanelerde verem hastaları için ayrılan özel yataklar da bu alandaki mücadelenin ciddiyetini ortaya koymaktadır (Salep, 2024). Türkiye’de veremle mücadelede bilimsel yaklaşımın kurumsallaşması açısından önemli bir gelişme, 1–3 Eylül 1925 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen Birinci Millî Tıp Kongresi olmuştur. Türkiye’nin ilk tıp kongresi olma özelliğini taşıyan bu toplantıda, sıtma ve verem başta olmak üzere dönemin en yaygın salgın hastalıkları ele alınmıştır. Kongrede, bu hastalıkların tedavisinde kullanılan yöntemler değerlendirilmiş ve daha etkili mücadele yolları tartışılmıştır. 11–13 Eylül 1927 tarihleri

arasında İstanbul’da Darülfünun Tıp Fakültesi binasında düzenlenen İkinci Millî Tıp Kongresi de bu sürecin devamı niteliğinde olmuştur (Özkaya, 2016). Veremle mücadelede önemli bir diğer adım, 1927 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından ağız yoluyla verem aşısı uygulamasına başlanmasıdır. Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi’nde üretilen aşı, öncelikle yeni doğan bebeklere uygulanmıştır. Bu uygulama, koruyucu sağlık hizmetleri açısından önemli bir gelişme olmakla birlikte, diğer yaş gruplarına yönelik aşılama çalışmalarında çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu nedenle aşılama faaliyetleri istenilen yaygınlığa ulaşamamıştır. 1947 yılında doğum evleri ve servislerine haftalık olarak verem aşısı gönderilmeye başlanmış; ancak ulaşım ile ilgili sorunlar nedeniyle bu uygulama 1950 yılında sona ermiştir (Hot, 2001). Salgın hastalıklarla etkin mücadelede sağlık personelinin motivasyonu ve uzmanlaşması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet’in ilk yıllarında koruyucu sağlık hizmetlerinde görev yapan doktor ve sağlık personeline yüksek kadrolar verilmiş, bu alanda çalışan personelin sayısı ve niteliği artırılmıştır. Bu uygulamalar sayesinde veremle mücadelede önemli mesafe kat edilmiş; yapılan taramalar sonucunda yaklaşık 52.000 kişi sağlık kontrolünden geçirilerek hastalığın erken teşhisi ve tedavisi mümkün hâle getirilmiştir (Bektaş, 2006). Türkiye Cumhuriyeti’nin sağlık politikalarında önemli bir dönüm noktası ise 24 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu olmuştur. Bu kapsamlı düzenleme ile yalnızca veremle değil, genel halk sağlığıyla ilgili önemli adımlar atılmıştır. Kanun kapsamında verem hastalarının ve bu hastalıktan ölenlerin kayıt altına alınması zorunlu hâle getirilmiş; hastaların adres değişikliklerini ilgili sağlık birimlerine bildirmeleri şart koşulmuştur (Resmî Gazete, 1930, ss. 8895–8901). Bu uygulamalar, hastalığın yayılımının izlenmesini ve salgınların önlenmesini kolaylaştırmıştır. 1930’lu yıllarda veremden kaynaklanan ölümlerde belirgin bir azalma gözlemlenmiş; ancak II. Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik ve sosyal koşullar, sağlık hizmetlerini olumsuz etkilemiş ve 1939–1948 yılları arasında verem ölümlerinde yeniden artış yaşanmıştır (Özkara, 2010). 1943–1947 yılları arasında Ankara, Bursa, Eskişehir, İstanbul ve İzmir’de tutulan ölüm kayıtları incelendiğinde, tüberküloz kaynaklı ölümlerin toplam ölümler içindeki oranının %13,5 olduğu ve bu hastalığın en yüksek ölüm nedenleri arasında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu veriler, veremle mücadelenin Cumhuriyet döneminde ne denli hayati bir mesele olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır (Salep, 2024). 23 Ocak 1947 tarihli Kayseri İl Gazetesi’nde, “*Verem Hastanesi’nin İnşaatı*” başlıklı yazıda, “*Kıymetli ve Yurtseven hemşerimiz Nuh Naci Yazgan taahhüt ettiği 200.000 liradan mühim bir meblayı Kayseri İş Bankası’na göndermiştir. Şehrimizde bir Verem Hastanesi’nin yapılmakta olduğu malumdur. Hastanenin son baharda temeli atılmış ve inşaatına başlanmıştır. Kış başlangıcına kadar geçen*

müddet içerisinde hastanenin temel inşaatı bitmiş ve yer seviyesine çıkmıştır. Kayseri’de yapılmakta olan Verem Hastanesi aynı zamanda Sümerbank memur müstahdemlerinin de tedavisini temin edeceğinden bankanın da mühim bir nakdi yardımda bulunmakta temin olmuştur. Bugün aldığımız bir habere göre Sağlık Bakanlığı’nın hastane tesisat ve her türlü masrafına karşılık olmak üzere umumi bütçeden yüz bin liralık bir yardımda bulunacağını halka teşhir etmeyi boş bildik. Hastane merkezi Anadolu’da ilk olarak tesis edilmiş olduğundan yapacağı hizmet memleket ölçüsünde faydaları sağlayacaktır” (Kayseri İl Gazetesi, 1947) yazıyla konuyu halka duyurmuş, Kayseri’de temeli atılan önemli imar faaliyetlerinden olan Verem Hastanesi’nin açılışının sadece Kayseri için değil bütün İç Anadolu Bölgesi için de önemli olduğunu vurgulamıştır. Kuruluşuyla birlikte Kayseri Verem Hastanesi, uzun yıllar boyunca vereceği sağlık hizmetleriyle Anadolu insanına kayda değer bir hizmet sunmuştur.

Halkevi

Toplumların bilgi ve kültürel birikimlerini gelecek kuşaklara aktarmasında eğitim hayati bir rol oynamaktadır. Bu birikimlerin oluşum sürecini, geçirdiği evreleri ve ulaşılmaları hedeflenen noktaları anlamak, yalnızca eğitim tarihi açısından değil, aynı zamanda toplumların kendi geçmişleriyle yüzleşmesi ve geleceğe yönelik sağlıklı adımlar atabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Cumhuriyet’in ilanı, Türkiye’de yalnızca siyasal alanda değil, eğitim ve kültür alanlarında da köklü bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olmuştur. Okuma yazma oranını artırmak, çağdaş bir toplum inşa etmek ve kültürel kalkınmayı desteklemek amacıyla gerçekleştirilen reformlar kapsamında Millet Mektepleri ve Halkevleri kurulmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele’nin kazanılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin temel hedeflerinden birinin Türk milletinin aydınlanması ve kalkınması olduğunun bilinciyle hareket etmiştir. Bu doğrultuda, topluma eğitim ve kültür alanlarında hizmet sunacak kurumsal bir yapıya duyulan ihtiyaç sonucunda 1932 yılında Halkevleri kurulmuştur. Halkevleri, yalnızca eğitim ve kültür faaliyetleri yürüten kurumlar olmanın ötesinde, modern Türkiye’nin toplumsal ve kültürel dönüşümünde önemli bir rol üstlenmiştir. Farklı alanlarda gerçekleştirdikleri faaliyetlerle Halkevleri, Türk toplumunun modernleşmesine ve kalkınmasına katkı sağlamıştır (Toksoy, 2007). Kayseri Halkevi, 1932 yılında Eski Türk Ocağı binasında faaliyete başlamıştır. Yaklaşık on yıl boyunca bu binada hizmet veren Halkevi’nin yeni binası 1941 yılında tamamlanmış ve 2 Şubat 1942 tarihinde hizmete açılmıştır. İstasyon Caddesi üzerinde yer alan bu yeni yapı, Halkevi faaliyetlerinin daha geniş bir mekânda sürdürülmesine imkân tanımıştır. Kayseri Halkevi, 1 Ağustos 1950 tarihinde faaliyetlerine son vermiştir. Halkevi binası ise zaman içinde çeşitli onarım ve düzenlemeler geçirerek günümüze kadar ulaşmış; 2000’li yılların başında yapılan tadilatlar sonucunda yapının bir bölümü Kız

Olgunlaşma Enstitüsü, diğer bir bölümü ise Şehir Tiyatrosu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Durukan & Uraz, 2008). Kayseri Halkevi'nin 18 yıllık faaliyet süresi boyunca birçok isim başkanlık görevini üstlenmiştir. Halkevi başkanları sırasıyla Reşit (Özsoy) Bey (1932–1934), Naci Özsan (1935–1940), Hayrullah Ürkün (1940–1943), Ömer Sıtkı Efendi (1943–1944), Fevzi Kızıklı (1944–1946), Nazmi Akyurt (1946–1948), Feyzullah Karakimseli (1948), Reşat Oğuz (1948–1949), Tacettin Tacettinoğlu (1949) ve Kazım Özyedekçi (1949–1950) olmuştur (Şanal, 2004). Kayseri Halkevi, kuruluşundan itibaren yalnızca eğitim ve kültür-sanat faaliyetleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çeşitli yayınlar aracılığıyla halkın bilinçlendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Halkevi tarafından dergiler, kitaplar ve takvimler yayımlanmış; bu yayınlar arasında en dikkat çekici olanı, 1938 yılında yayımlanmaya başlayan ve 1950 yılına kadar kesintisiz olarak çıkan *Erciyes Dergisi* olmuştur. Makale, öykü, şiir ve haber türündeki yazılarıyla dergi, Kayseri ve çevresinin kültürel ve sosyal yaşamını yansıtan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra Tavlusun Köyü, Germir Köyü, Mimarşinan Köyü, *Kayseri Halkevi Armağanı* ve *Kayseri Sözlüğü* gibi yayınlar da Halkevi'nin kültürel faaliyetleri arasında yer almıştır (Şanal, 2004). 1932–1950 yılları arasında dokuz şubesiyle Kayseri'nin en önemli kültür merkezlerinden biri hâline gelen Halkevleri, devlet ile halk arasında bir köprü görevi üstlenerek Cumhuriyet inkılaplarının topluma benimsetilmesinde öncü bir rol oynamıştır. Bu kurumlar, kültürel faaliyetlerin yanı sıra toplumsal dayanışmayı güçlendirme, yoksullara yardım etme ve millî birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirme gibi önemli sosyal işlevler de yerine getirmiştir.

Halkevlerine, Cumhuriyet Halk Partisi'ne kayıtlı olsun ya da olmasın herkes üye olabilmekteydi. Ancak Halkevi İdare Heyeti ve komite üyeliklerine atanabilmek için parti üyeliği şartı aranmıştır. Halkevlerinin açılmasına karar verilmesi ve faaliyetlerinin yürütülmesi, bulundukları yerin il, ilçe veya bucak parti kurullarının yetki alanında yer almıştır. Bir halkevinin açılabilmesi için öncelikle gerekli bina, mali kaynak ve diğer maddi imkânların sağlanması gerekmektedir; ayrıca en az üç şubenin faaliyette bulunması zorunlu tutulmuştur. Halkevi başkanı, il, ilçe veya bucak parti idare heyeti üyeleri arasından seçilmiş ve şube idare heyetlerinin kendi içlerinden belirlediği üyelerden oluşan Halkevi İdare Heyeti'ne başkanlık etmiştir. Halkevi idare heyeti ile şube idare heyetlerinin seçimleri iki yılda bir yapılmış; Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi Bölge Müfettişleri ile Halkevi müfettişleri tarafından düzenli olarak denetlenmiştir (Duman, 2003). Kayseri Halkevi, 24 Haziran 1932 tarihinde ülke genelinde açılan 19 halkevinden biri olarak faaliyetlerine başlamıştır. Halkevlerinin temel çalışma alanları arasında, Türk tarihinin önemli dönüm noktalarının ve önde gelen şahsiyetlerinin anılması önemli bir yer tutmuştur. Bu kapsamda Çanakkale Zaferi, 19 Mayıs

Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, Atatürk'ün Kayseri'ye ilk gelişi, İnönü Zaferleri, Sakarya Meydan Muharebesi, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi gibi tarihî olayların yıl dönümleri törenlerle kutlanmıştır. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk, Ziya Gökalp ve Mimar Sinan gibi Türk tarihine yön veren şahsiyetler için anma programları düzenlenmiştir. Halkevleri bünyesinde faaliyet gösteren şubeler, vatandaşların dil ve edebiyat alanındaki yeteneklerini geliştirmek ve yeni Türk harflerinin yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla hikâye, güzel yazı ve şiir yarışmaları gibi etkinlikler tertip etmiş; bu faaliyetlerle kültürel gelişime katkıda bulunmuştur (Duman, 2003). Kayseri İl Gazetesi' nin 17 Mart 1947 yılına ait yazıda: *"Halkevleri ve Halkodaları-Halk Sanatı Halkevlerimizin başlıca heyecan kaynağı olmuştur. Bu feyizli hareket 15 yıllık bir zamanda Halkevlerinden taşarak aydın mühitleri sarmaya ve gerçek milli değerleri umumi hayata maletmeye başlamıştır"* başlığıyla konuyu şu şekilde ele almıştır: *"Halkevlerimizin milli hayatımızdaki yeri: 1932 yılı Şubat ayının 19'unda yurtta ilk defa olarak 14 Halkevi açılarak çalışmaya başlamıştı. Bunların sayıları 16 yıl içinde 455'i buldu. Bu kültür kurumlarımız bugün 15 çalışma yılını bitirmiş bulunuyor. Bu müddet içinde yurdumuzun hemen hemen her köşesinde yer almış bulunan Halkevleri Türk devriminin memlekete kazandırdığı övünmeye değer eserlerdendir. Kapıları sınıf, yaş ve seviye farkı gözetilmeksizin bütün yurttaşların faydalanmasına açık olan bu kültür yuvaları çatıları altında toplananları yakınlaştırmak ve kaynaştırmak suretiyle milli şuurun doğmasına, milli birliğin perçinlenmesine yardım etmişlerdir. İnkılabın açtığı ihtiyaçlara uygun düşmeleri ve memleketteki manevi kalkınma hamlesine gerçekten destek olmaları bu kurumların cemiyet içinde iyice tutunmalarını sağlamış ve onları organik bir kaynaşmaya mazhar kılmıştır. Halkevleri' nin milli hayatın gelişmesi için lüzumlu kurumlar olduğu herkes tarafından anlaşılmıştır."* (Kayseri İl Gazetesi, 17 Mart 1947) denilerek Halkevleri'nin Cumhuriyet sonrası inkılapların duyurulması yaygınlaşması ve halka aksettirilmesi anlamında yönetim ile halk arasındaki bağın kurulması açısından önemli bir imar faaliyeti olduğu vurgulanmıştır. Kayseri Halkevi, günümüzde ise bir kısmı Kayseri Şehir Tiyatrosu olarak kullanılırken bir kısmı da Olgunlaşma Enstitüsü olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 4: Şehir Tiyatrosu olarak kullanılan Kayseri Halkevi'nin bugünkü durumu (Yazarın kendi arşivi).

Fotoğraf 5: Olgunlaşma Enstitüsü (Yazarın kendi arşivi).

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan süreçte yaşanan dönüşümler, idari, sanayi, sağlık ve kültürel alanlarda köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Kayseri'nin tarihsel gelişim süreci içerisinde geçirdiği bu dönüşümler, şehrin idari konumunu güçlendirmiş; aynı zamanda ekonomik ve kültürel alanlarda önemli ilerlemeler sağlamıştır. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başlayan idari reformlar, Osmanlı taşra yönetiminde merkeziyetçi bir anlayışın benimsenmesini ve daha etkin bir bürokratik yapının oluşturulmasını hedeflemiştir. II. Meşrutiyet döneminde Ankara Vilayeti'ne bağlı olan Kayseri, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte idari yapılanmada önemli bir konum kazanmış; 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu sürecinde vilayet statüsüne kavuşarak günümüzdeki idari kimliğinin temellerini atmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Kayseri, hem fiziksel mekân hem de sosyoekonomik yapı açısından belirgin bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönemde Kayseri Tren Garı'nın inşası, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın kurulması, Verem Hastanesi'nin faaliyete geçmesi ve Halkevleri'nin etkin çalışmaları, kentin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Tren Garı, ulaşım ağını genişleterek ticaret ve sanayinin canlanmasına katkı sağlamış; Sümerbank Bez Fabrikası, yerli üretimi teşvik ederek ekonomik kalkınmanın yanı sıra toplumsal bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir. Verem Hastanesi, Anadolu'da modern sağlık hizmetlerinin gelişimine öncülük ederken; Halkevleri, eğitim ve kültür alanında toplumsal bilincin artmasına ve Cumhuriyet ideallerinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu yapılar, Cumhuriyet'in modernleşme ve kalkınma hedeflerinin Kayseri özelinde somut karşılıklarını oluşturmaktadır. Yerel yönetimler ile merkezi idare arasındaki iş birliği, Kayseri'de yürütülen imar faaliyetlerinin başarısında kritik bir rol oynamıştır. Vali Ahmet Muammer Bey'in şehir planlamasına yönelik girişimleri ve Belediye Başkanı Osman Kavuncu'nun yol yapımı, içme suyu sorununun çözümü ve altyapı yatırımlarına öncelik veren uygulamaları, kentin modern bir yapıya kavuşmasında etkili olmuştur. Özellikle 1950'li yıllarda hız kazanan kamulaştırma ve cadde genişletme çalışmaları, Kayseri'nin çağdaş bir kent dokusuna ulaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, eski kent dokusunun kısmen tahrip edilmesi gibi eleştirilere yol açan uygulamalar da bu sürecin kaçınılmaz sonuçları arasında yer almıştır. Kayseri'nin

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilen imar ve kalkınma hamleleri, günümüzde sahip olduğu sanayi ve ticaret merkezi kimliğinin temelini oluşturmuştur. Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması, nüfus artışı ve büyükşehir statüsüne ulaşılması, bu dönemde atılan adımların uzun vadeli sonuçları olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik ve sosyal koşullar, özellikle sağlık alanında veremle mücadeleyi olumsuz etkilemiş olsa da, Kayseri'nin sahip olduğu dirençli yapı bu zorlukların aşılmasını mümkün kılmıştır. Bugün Kayseri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya konulan vizyoner politikaların bir mirası olarak, tarihî dokusunu koruyan ve aynı zamanda dinamik bir ekonomik yapıya sahip kentlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Akdeniz, R. (2023). *Türk siyasal hayatında Osman Kavuncu* [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yök Tez.
- Altuncuoğlu, N. (2009). *Modern Kayseri'nin mimarlarından Vali Ahmet Muammer Bey (1874–1928)*. Kayseri Valiliği Yayınları.
- Apak, K., Aydinelli, E., & Akın, M. (1952). *Türkiye'de devlet, sanayi ve maden işletmeleri*. Selüloz Basımevi.
- Atatürk Ansiklopedisi. (2024, 21 Nisan). *Kayseri Sümerbank mensucat dokuma fabrikası*. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kayseri-sumerbank-mensucat-dokuma->
- Atmaca, İ. (2009). *Demiryolu ulaşımının kentsel gelişime olan etkileri: Isparta kenti örneği* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi. Yök Tez.
- Avni, H., & Güleriyüz, H. (1937). *Türkiye'de sanayi inkişafı*. Millî Sanayi Birliği.
- Batur, A. (1998). 1925–1950 döneminde Türkiye mimarlığı. In Y. Sey (Ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık* (ss. 209–234). Tarih Vakfı Yayınları.
- Bektaş, İ. (2006). Sözlü tarihin tanıklığında Cumhuriyet döneminde Buldan'da verem gerçeği ve veremle mücadele. *Buldan Sempozyumu Bildirileri* (23–24 Kasım 2006, ss. 199–214). Pamukkale Üniversitesi Yayınları.
- Durukan, A., & Uraz, T. (2008). Cumhuriyet'in eğitim kurumları olarak halkevi binaları. *İTÜ Dergisi*, 7(1), 38–49.
- Duman, Ö. (2003). *IV. Kayseri ve yöresi tarih sempozyumu bildirileri* (ss. 173–186). Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları (Yayın No. 6).
- Erdoğan, H. (2021). Millî Mücadele döneminde Meclis'in Ankara'dan taşınması meselesi. A. Çatalcalı Ceylan vd. (Eds.), *Sosyal ve beşerî bilimlerde araştırma ve değerlendirmeler* (C. 2, ss. 229–258). Gece Kitaplığı.

- Erdoğan, H. (2023). Millî Mücadele döneminde Kayseri. *Millî Mücadele'nin yerel tarihi 1918–1923* (C. 5, ss. 191–237). TÜBA Yayınları.
- Ersel, H., Oktay, A., & Tunçay, M. (2005). *Cumhuriyet ansiklopedisi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Hâkimiyet Gazetesi. (1952, 9 Temmuz). Şehrimizin en büyük derdi olan içme suyu işi hallediliyor. *Hâkimiyet Gazetesi*.
- Hot, İ. (2001). *Sihhiye Mecmuası'na göre ülkemizde bulaşıcı hastalıklarla mücadele (1913–1996)*. İstanbul Üniversitesi.
- İdare-i Vilâyet Kanunu. (1871). In *Düstur* (I. Tertip, C. 1). Matbaa-ı Âmire.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye’de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 131–174. <https://doi.org/10.18490/sosars.261673>
- Kayseri İl Gazetesi. (1946, 17 Ekim). Kayseri’nin bayındırlık hamleleri. *Kayseri İl Gazetesi*.
- Kayseri İl Gazetesi. (1946, 29 Ekim). Kayseri’nin imar meselesi. *Kayseri İl Gazetesi*.
- Kayseri İl Gazetesi. (1946, 29 Ekim). Kayseri Sümer Bez Fabrikası. *Kayseri İl Gazetesi*.
- Kayseri İl Gazetesi. (1947, 18 Eylül). Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası’nın ekonomik sahada oynadığı rol. *Kayseri İl Gazetesi*.
- Kayseri İl Gazetesi. (1947, 23 Ocak). Verem hastanesi inşaatı. *Kayseri İl Gazetesi*.
- Kayseri İl Gazetesi. (1947, 17 Mart). Halkevleri ve halkodaları. *Kayseri İl Gazetesi*.
- Kayseri Valiliği. (1998). *Cumhuriyet’in 75. yılında Kayseri*. Plaka Matbaacılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (t.y.). *1893 Melikgazi Kayseri Lisesi*. <https://ogm.meb.gov.tr/yuz->
- Özkara, Ş. (2010). *Türkiye’de tüberküloz epidemiyolojisi*. AVES Yayıncılık.
- Özkaya, H. (2016). Cumhuriyet döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadele. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 2, 77–84.
- Resmî Gazete. (1930, 6 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı 1489, ss. 8895–8901).
- Salep, M. (2024). Kayseri’de veremle savaş teşkilatlarının kuruluşu ve faaliyetleri. *Akademik Bakış*, 18(35), 139–159. <https://doi.org/10.19060/gav.1600519>
- Sanal, R. (1998). Tarihi gelişimi içerisinde Türk anayasalarında genel yönetimin taşra örgütü. *Atatürk Yolu Dergisi*, 22, 174–200. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000122
- Satoğlu, A. (1977). *Kayseri’nin efsane adamı Osman Kavuncu*. Ayyıldız Matbaası.

Semiz, Y., & Toplu, G. (2019). Cumhuriyet döneminde devlet tarafından kurulan ilk sanayi kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29–59. <https://doi.org/10.21563/sutad.636097>

Subaşı, M. (1998). *Dünden bugüne Kayseri*. Geçit Yayınevi.

Sümer, N. (1970). İstikbâle bakan Sümerbank. *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, 10(91), 261–305.

Sümerbank. (1942). *1941 senesi faaliyet ve hesap devresine ait iktisadi meclis raporu*. Ankara.

Şanal, M. (2004). Türk kültür tarihi içerisinde Kayseri Halkevi ve faaliyetleri (1932–1950). *Millî Eğitim Dergisi*, 161–218.

Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye'nin idari taksimatı (1920–2013)* (C. 9). Türk Tarih Kurumu.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1934, 27 Ağustos). *Cumhuriyet Arşivi* (BCA), 47-58-19.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1947, 27 Ağustos). *Cumhuriyet Arşivi* (BCA), 1037-989-1.

Tanyeli, U. (1998). Mekânlar, projeler, anlamları. In U. Tanyeli (Ed.), *Üç kuşak Cumhuriyet* (ss. 101–108). Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ., & Ortaylı, İ. (1978). *Türkiye'de belediyeçiliğin evrimi*. Ayyıldız Matbaası.

Tekinsoy, K. (2011). *Kayseri'nin imarı ve mekânsal gelişimi*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Toksoy, N. (2007). Türk inkılabında millî kültürün yeri ve Halkevi çalışmaları. *Turkish Studies*, 2(1), 124–161. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.38>

Türkiye. (1924). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2011). *Tarihe düşülen notlar: 1. yasama yılı açılışlarında cumhurbaşkanlarının konuşmaları (1924–1987)*. TBMM Basımevi.

Yücel, H. Â. (1994). *Türkiye'de ortaöğretim*. Kültür Bakanlığı.

Yücel, T. (1960). Demiryollarımızın istasyon nüfusuna etkisi. *Türkiye Coğrafya Dergisi*, 20, 143–148. <https://doi.org/10.17211/tcd.92322>

10 yılda Türkiye nafiaı 1923–1933. (1933). T.C. Nafia Vekâleti. Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

Telif ve Lisans Bildirimi

Bu makalenin tüm yayın ve telif hakları *Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*'ne aittir. Makale, dergi tarafından Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli olarak sunulmaktadır (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Bu lisans kapsamında, makale uygun bilimsel atıf yapılması koşuluyla ve yalnızca ticari olmayan amaçlarla her türlü ortamda kullanılabilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabılır; ancak orijinal içeriğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi veya üzerinde türev eser üretilmesi kesinlikle yasaktır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu tamamen makale yazar(lar)ına aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu içerik nedeniyle sorumlu tutulamaz. Makalenin ticari yeniden kullanımı, çeviri veya yeniden yayımlanmasına ilişkin tüm talepler, derginin editör kuruluna akademiktarihvedusunce@gmail.com adresi üzerinden iletilmelidir.